

KINOŚWIAT

A CANAL+ COMPANY

MICHAŁ ŻURAWSKI NICOLAS PRZYGODA LESZEK LICHOTA MAGDALENA ŻAK MATEUSZ BANASIUK BARTŁOMIEJ TOPA

PIERWSZY POLSKI FILM O ZWYCIĘSTWIE
POD MONTE CASSINO

CZERWONE MAKI

FILM KRZYSZTOFA ŁUKASZEWICZA
REŻYSERA HITÓW „KARBALA” I „ORLĘTA. GRODNO '39”

WYTWÓRNIĄ FILMÓW DOKUMENTALNYCH I FABULARNYCH sfinansowała: STUDIO PRODUKCYJNE ORKA IMAGINARY PIXELS POLSKA S.A. „CZERWONE MAKI” (OPRACOWANIE I REŻYSERIA: KRZYSZTOF ŁUKASZEWICZ) (WYKONANIE I DOKUMENTACJA: POLSKI INSTYTUT SZTUKI FILMOWEJ) (WYKONANIE I DOKUMENTACJA: MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO) (WYKONANIE I DOKUMENTACJA: POLSKA FUNDACJA NARODOWA)

WYTWÓRNIĄ FILMÓW DOKUMENTALNYCH I FABULARNYCH sfinansowała: STUDIO PRODUKCYJNE ORKA IMAGINARY PIXELS POLSKA S.A. „CZERWONE MAKI” (OPRACOWANIE I REŻYSERIA: KRZYSZTOF ŁUKASZEWICZ) (WYKONANIE I DOKUMENTACJA: POLSKI INSTYTUT SZTUKI FILMOWEJ) (WYKONANIE I DOKUMENTACJA: MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO) (WYKONANIE I DOKUMENTACJA: POLSKA FUNDACJA NARODOWA)

WYTWÓRNIĄ FILMÓW DOKUMENTALNYCH I FABULARNYCH sfinansowała: STUDIO PRODUKCYJNE ORKA IMAGINARY PIXELS POLSKA S.A. „CZERWONE MAKI” (OPRACOWANIE I REŻYSERIA: KRZYSZTOF ŁUKASZEWICZ) (WYKONANIE I DOKUMENTACJA: POLSKI INSTYTUT SZTUKI FILMOWEJ) (WYKONANIE I DOKUMENTACJA: MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO) (WYKONANIE I DOKUMENTACJA: POLSKA FUNDACJA NARODOWA)

WYTWÓRNIĄ FILMÓW DOKUMENTALNYCH I FABULARNYCH sfinansowała: STUDIO PRODUKCYJNE ORKA IMAGINARY PIXELS POLSKA S.A. „CZERWONE MAKI” (OPRACOWANIE I REŻYSERIA: KRZYSZTOF ŁUKASZEWICZ) (WYKONANIE I DOKUMENTACJA: POLSKI INSTYTUT SZTUKI FILMOWEJ) (WYKONANIE I DOKUMENTACJA: MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO) (WYKONANIE I DOKUMENTACJA: POLSKA FUNDACJA NARODOWA)

WYTWÓRNIĄ FILMÓW DOKUMENTALNYCH I FABULARNYCH sfinansowała: STUDIO PRODUKCYJNE ORKA IMAGINARY PIXELS POLSKA S.A. „CZERWONE MAKI” (OPRACOWANIE I REŻYSERIA: KRZYSZTOF ŁUKASZEWICZ) (WYKONANIE I DOKUMENTACJA: POLSKI INSTYTUT SZTUKI FILMOWEJ) (WYKONANIE I DOKUMENTACJA: MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO) (WYKONANIE I DOKUMENTACJA: POLSKA FUNDACJA NARODOWA)

WYTWÓRNIĄ FILMÓW DOKUMENTALNYCH I FABULARNYCH sfinansowała: STUDIO PRODUKCYJNE ORKA IMAGINARY PIXELS POLSKA S.A. „CZERWONE MAKI” (OPRACOWANIE I REŻYSERIA: KRZYSZTOF ŁUKASZEWICZ) (WYKONANIE I DOKUMENTACJA: POLSKI INSTYTUT SZTUKI FILMOWEJ) (WYKONANIE I DOKUMENTACJA: MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO) (WYKONANIE I DOKUMENTACJA: POLSKA FUNDACJA NARODOWA)

WYTWÓRNIĄ FILMÓW DOKUMENTALNYCH I FABULARNYCH sfinansowała: STUDIO PRODUKCYJNE ORKA IMAGINARY PIXELS POLSKA S.A. „CZERWONE MAKI” (OPRACOWANIE I REŻYSERIA: KRZYSZTOF ŁUKASZEWICZ) (WYKONANIE I DOKUMENTACJA: POLSKI INSTYTUT SZTUKI FILMOWEJ) (WYKONANIE I DOKUMENTACJA: MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO) (WYKONANIE I DOKUMENTACJA: POLSKA FUNDACJA NARODOWA)

OD 5 KWIETNIA - TYLKO W KINACH

PAKIET EDUKACYJNY DO FILMU „CZERWONE MAKI”

MATERIAŁY EDUKACYJNE OPRACOWANE PRZEZ

„Czerwone maki” to pierwszy polski film fabularny o słynnej i zwycięskiej bitwie o Monte Cassino. Zdjęcia powstawały w Chorwacji (Zadar, Nekić, Marasović, Tulove Grede), Bułgarii (Sofia, Varvara), Włoszech (Monte Cassino) oraz w Polsce. Po raz kolejny specjalista od kina wojennego – Krzysztof Łukaszewicz („Orlęta: Grodno ’39”, „Karbala”, „Generał Nil”) nawiązuje do najważniejszych i najbardziej dramatycznych kart naszej historii.

W filmie fikcja przeplata się z faktami, tworząc magnetyczną i angażującą widzów opowieść. Wyścig z czasem, pełen napięcia proces planowania natarcia i ogromny ciężar nieodwracalnych decyzji podejmowanych przez dowódców II Korpusu czynią z „Czerwonych maków” kino pozostawiające niezapomniane emocje.

Dynamiczne i nowoczesnie realizowane „Czerwone maki” inspirowane są najlepszymi produkcjami kina batalistycznego ukazującymi realia II wojny światowej (np. „Najdłuższy dzień” (1962), „O jeden most za daleko” (1977), „Szeregowiec Ryan” (1998), „Dunkierka” (2017)). Podobnie jak w dziełach światowych reżyserów – historyczne wydarzenia zostały tu pokazane przez pryzmat losów pojedynczych bohaterów.

Historię bitwy oglądamy oczami Jędrka – młodego chłopaka, który przeszedł przez łagrowe piekło i opuścił Rosję wraz z Armią Andersa jako jedna z tysięcy sierot. Czas niewoli zmienił go z chłopca z dobrej rodziny w kombinatora i drobnego złodziejzka, który zrobi wszystko, aby przetrwać. Zetknięcie się z żołnierzami II Korpusu oraz budząca się miłość do sanitariuszki Poli sprawiają jednak, że Jędrkowi przejdzie głęboką przemianę. Wkrótce na froncie ma dojść do decydującego ataku na broniony przez niemieckie oddziały klasztor położony na wzgórzach Monte Cassino – ta spektakularna bitwa zadecyduje o życiu wielu żołnierzy i dalszym ataku armii aliantów we Włoszech oraz zmieni na zawsze życie Jędrka.

Poza Jędrkiem (Nicolas Przygoda) i Polą (Magdalena Żak) bohaterami filmu są także korespondent wojenny (Leszek Lichota), który staje się mentorem zbuntowanego nastolatka, oraz brat Jędrka Stanisław (Szymon Piotr Warszawski), oficer wojsk pancernych, którego oddział odgrywa kluczową rolę podczas szturmów. Na ekranie zobaczymy także postaci historyczne – w rolę legendarnego generała Andersa wcielił się Michał Żurawski, a brytyjskiego generała Olivera Leese zagrał Mark Kitto. W filmie występują także: Bartłomiej Topa, Łukasz Garlicki, Andrzej Mastalerz, Mateusz Banasiuk, Radosław Pazura, Szymon Nygard i inni.

Mimo że bitwa o Monte Cassino była jednym z kluczowych wydarzeń kampanii włoskiej oraz która otworzyła aliantom drogę na Rzym, jest ona praktycznie nieznana poza Polską. Dzięki „Czerwonym makom” bohaterstwo polskich żołnierzy, którzy zdobyli Monte Cassino, zyskuje nareszcie właściwe upamiętnienie.

Film jest dofinansowany ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz współfinansowany przez Polski Instytut Sztuki Filmowej.

Realizacja filmu przebiega przy wsparciu Polskiej Fundacji Narodowej, Ministerstwa Obrony Narodowej oraz Sztabu Generalnego Wojska Polskiego.

Obsada: Nicolas Przygoda, Michał Żurawski, Bartłomiej Topa, Leszek Lichota, Magdalena Żak, Szymon Piotr Warszawski, Mark Kitto, Łukasz Garlicki, Andrzej Mastalerz, Mateusz Banasiuk, Radosław Pazura, Szymon Nygard i inni.

Gatunek: wojenny / dramat

Produkcja: Polska 2023

Reżyseria i scenariusz: Krzysztof Łukaszewicz

Producent: Wytwórnia Filmów Dokumentalnych i Fabularnych

PATRONAT HONOROWY NAD AKCJĄ EDUKACYJNĄ
OBJĄŁ MINISTER EDUKACJI

PATRON EDUKACYJNY - MUZEUM HISTORII POLSKI

Wstęp

Szanowni Państwo

Epopeja Armii Andersa jest jednym z najbardziej poruszających wątków naszej historii. U jej początków leży agresja sowiecka na Polskę we wrześniu 1939 roku i polityka okupanta sowieckiego wobec narodu polskiego. W latach 1940-41 w głąb Związku Sowieckiego wywieziono setki tysięcy Polaków – znaczna ich część trafiła do obozów pracy, gdzie masowo umierali w wyniku ostrego klimatu, chorób i głodu. Deportacje objęły rodziny oficerów, urzędników, policjantów, prawników, lekarzy i innych przedstawicieli polskiej inteligencji. Rozpoczęcie wojny niemiecko-sowieckiej, 22 czerwca 1941 roku, zmieniło układ sił, a dotychczasowy agresor stał się sojusznikiem. Układ Sikorski-Majski zapowiadał utworzenie polskiej armii. Dowództwo nad nią objął zwolniony z sowieckiego więzienia gen. Władysław Anders. Do miejsc, w których formowało się polskie wojsko, przybywały tysiące polskich zesłańców, w tym kobiety i dzieci. Po kolejnym zaostrzeniu stosunków polsko-sowieckich Anders podjął decyzję o ewakuacji armii. Ostatecznie w dwóch ewakuacjach Związek Sowiecki opuściło 79 tys. polskich żołnierzy i 36 tys. cywilów, w tym ok. 12 tys. dzieci. Wojsko gen. Andersa stało się dla jego żołnierzy namiastką ojczyzny, którą nazwano „małą Polską”. W miejscach stacjonowania armii powstawały szpitale i sanatoria. Dbano także o sferę duchową i intelektualną życia żołnierskiego. W oddziałach zorganizowano szkolnictwo podstawowe i gimnazjalne oraz sieć bibliotek. Głód informacji zaowocował powstaniem 31 tytułów prasowych.

W związku z przygotowaniami Aliantów do inwazji na Italię 10 czerwca 1943 roku z armii gen. Andersa wydzielono 2. Korpus, który po kilkumiesięcznym szkoleniu został przewieziony do Włoch. Po kilku tygodniach względnie spokojnej służby polski dowódca otrzymał propozycję udziału korpusu w czasie kolejnej alianckiej ofensywy na Monte Cassino, żeby otworzyć drogę na Rzym. Gen. Anders przyjął trudne zadanie. Zdawał sobie sprawę, że sukces wzmocni prestiż Polski u Aliantów. 18 maja 1944 roku, po krwawych walkach, klasztor został zdobyty przez polskich żołnierzy. Zwycięstwo odbiło się szerokim echem, a informacja trafiła na łamy większości światowych gazet.

Pamięć o tych wydarzeniach żyje w wielu polskich rodzinach, a napisana wówczas pieśń „Czerwone maki” jest jedną z najbardziej poruszających polskich pieśni żołnierskich. Cieszy zatem fakt, że opowieść o tej, znaczącej w historii II wojny światowej, bitwie trafia na ekrany kin. Film „Czerwone maki” w reżyserii Krzysztofa Łukaszewicza pokazuje realistyczny obraz walki oraz ofiarę polskiego żołnierza. Dynamiczny montaż, ciekawe efekty specjalne oraz losy młodego bohatera pozwolą na dotarcie z tą historią do młodego pokolenia.

Przedstawiamy Państwu pakiet edukacyjny, który umożliwi poszerzenie wiedzy oraz ułatwi nauczycielom i edukatorom rozmowę na temat filmu i historycznej tematyki z nim związanej. Przygotowane przez nas ćwiczenia źródłowe nawiązują do fabuły filmu i zawierają zadania uzupełniające tematykę filmu. Materiały opierają się na tekstach źródłowych i odwołują do artykułów naukowych lub popularnonaukowych. Nie brakuje w nich rycin, fotografii i grafik. Krótka forma ćwiczeń pozwoli nauczycielom wykorzystać ją do omówienia filmu według swojego pomysłu i potrzeb ich uczniów. Oprócz ćwiczeń proponujemy scenariusze lekcji historii i języka polskiego. Mam nadzieję, że film będzie inspirował widzów do pogłębienia wiedzy, do zapoznania się z artykułami, materiałami multimedialnymi i książkami dotyczącymi tej tematyki.

Robert Kostro
Dyrektor Muzeum Historii Polski

fot. Olaf Tryzna

Bitwa o Monte Cassino

Pod koniec 1943 roku zachodni Alianci wylądowali na Półwyspie Apenińskim. Celem było wyeliminowanie faszystowskich Włoch z konfliktu. W reakcji na to, III Rzesza zajęła wkrótce ponad połowę kraju. Jak na większości innych pól walki II wojny światowej, w kampanii włoskiej nie zabrakło Polaków. W walkach wziął udział 2. Korpus Polski, którego historia zaczęła się w 1941 roku, tysiące kilometrów dalej – w głębi Związku Sowieckiego.

We wrześniu 1939 roku wojska sowieckie zajęły polskie ziemie wschodnie, a zamieszkująca je ludność stała się ofiarą represji i wywózek. W ich wyniku w głębi Związku Sowieckiego znalazły się setki tysięcy Polaków. Ludzie ci uważani byli przez system sowiecki za wrogów klasowych i państwowych. 22 czerwca 1941 roku inwazja niemiecka na Związek Sowiecki zmieniła sytuację międzynarodową. ZSRR z wroga zyskał status potencjalnego sojusznika Polski, co wykorzystali Alianci. Między Polską a Sowietami status ten został usankcjonowany 30 lipca w momencie zawarcia tzw. układu Sikorski-Majski. Na jego mocy zostały przywrócone polsko-sowieckie stosunki dyplomatyczne, a oba kraje zobowiązały się do dalszej walce z nazistowskimi Niemcami. Co najważniejsze, wolność odzyskiwali polscy więźniowie, a Sowietci zobowiązali się pomóc w utworzeniu z nich polskiej armii, która w przyszłości miałaby dołączyć do walki na froncie wschodnim.

Odyseja Polaków

Na układzie cieniem położył się brak uznania przez Sowietów polskich granic wschodnich, a także wciąż nieznan los polskich oficerów, jak się później okazało, zamordowanych w 1940 roku w zbrodni katyńskiej. Z drugiej jednak strony dla Polaków uwięzionych w łagrach i więzieniach oznaczał on wolność, a w wielu przypadkach uratowanie życia. Zabiedzeni, wycieńczeni ciężką pracą Polacy docierali do punktów zbornych z najdalszych zakątków ZSRR. Wyznaczono je w okolicach miejscowości Buzułuk, w pobliżu granicy rosyjsko-kazachskiej. Choć głównym celem było utworzenie wojska, wśród osób docierających do baz nie brakowało kobiet, dzieci, starców, w efekcie czego powstała niezwykła armia, w której na dwóch żołnierzy przypadł jeden cywil. Na dowódcę armii polskiej, formowanej w ZSRR, Naczelną Wódz wyznaczył w sierpniu 1941 roku gen. Władysława Andersa, więzionego do lipca w więzieniu na moskiewskiej Łubiance. Na wiosnę 1942 roku „Armia Andersa” osiągnęła stan 79 tysięcy żołnierzy.

Napięte stosunki z Sowietami, brak wystarczającego zaopatrzenia, a przede wszystkim sowieckie naciski, by pojedyncze oddziały były jak najszybciej wysyłane na front, doprowadziły do decyzji o opuszczeniu Związku Sowieckiego. W porozumieniu z Brytyjczykami wiosną i latem przeprowadzono ewakuację żołnierzy i cywilów polskich do Iraku i Iranu. Na Bliskim Wschodzie znajdowały się już inne, walczące od 1940 roku, jednostki polskie. Po ich połączeniu z siłami przybyłymi z ZSRR utworzono Armię Polską na Wschodzie. Natomiast ewakuowanych wraz z wojskiem cywilów rozlokowywano w obozach znajdujących się na Bliskim Wschodzie oraz w krajach Imperium Brytyjskiego: Rodezji, Nowej Zelandii, Australii, Indiach i innych.

W połowie 1943 roku z ogółu sił polskich sformowano 2. Korpus, który po przetransportowaniu przez porty egipskie dołączył do alianckiej kampanii włoskiej jako część brytyjskiej 8. Armii. Chrzest bojowy nastąpił w końcu stycznia, kiedy żołnierze Korpusu zajęli pozycje nad rzeką Sangro w środkowych Włoszech. W tym miejscu znajdowały się wyjątkowo umocnione pozycje niemieckie zwane Linią Gustawa, które zatrzymały postępy alianckiej ofensywy skierowanej na Rzym.

Zmagania wielu narodów

Niemcy, pod wodzą marszałka Kesselringa, we Włoszech wykorzystywali wszelkie naturalne przeszkody. Obrona masywu Monte Cassino powodowała blokadę całej doliny rzeki Liri. Na okolicznych wzgórzach utworzyli bunkry, z których mogli prowadzić morderczy ostrzał. Kluczowy szczyt z klasztorem benedyktynów obsadzili elitarnymi oddziałami spadochroniarzy, a okolicznych wzgórz bronili także strzelcy górscy.

Próby zdobycia wzgórza podejmowano od 17 stycznia 1944 roku. Trzy bitwy nie przyniosły oczekiwanych rezultatów. Atakujący Alianci ponieśli dotkliwe straty, a krwawe walki zrównały miasto Cassino z ziemią. Nie udało im się zdobyć i utrzymać wzgórz koniecznych do bezpośredniego ataku na Monte Cassino, m.in. wzgórza 593, z którego musieli wycofać się Amerykanie. Nawet doświadczeni w walkach górskich Gurkhowie z indyjskiej 4. Dywizji Piechoty nie dali rady zdobyć klasztoru. Podczas trzeciej próby, w ciągu kilkunastu dni walki, zginęło 3-4 tys. żołnierzy z korpusu nowozelandzkiego, który w efekcie został rozwiązany.

Tymczasem gen. Harold Alexander - głównodowodzący sił alianckich na Półwyspie Apenińskim - zdecydował się na przygotowanie szerokiej ofensywy pod kryptonimem „Diadem”, by jednocześnie związać przeciwnika walką na długości 25 km, od Cassino do Morza Tyrreńskiego. Kluczowe natarcie na Monte Cassino powierzono Polakom. Kiedy 2. Korpus został włączony do walk, klasztor był już zrujnowany zmasowanym bombardowaniem z połowy lutego. Gen. Władysław Anders zgodził się na propozycję gen. Olivera Leese’a, dowódcy 8. Armii, by tym razem to polskie wojsko zdobywało Monte Cassino. Anders uważał, że jest to szansa na przypomnienie o polskiej sprawie na forum międzynarodowym. Dodatkowo, 2. Korpus walcząc na innym odcinku frontu, też mógłby ponieść znaczące straty i nie osiągnąć przy tym żadnych profitów politycznych.

2. Korpus wchodzi do gry

Po sześciu tygodniach przygotowań, w nocy z 11 na 12 maja, po gigantycznym ostrzale artyleryjskim (1600 dział), do walki ruszyli m.in. Amerykanie, Brytyjczycy, Francuzi i Polacy. Trasa tych ostatnich biegła wciąż pod górę. Na drodze Aliantów znajdowała się natomiast rwąca rzeka Rapido, a za nią otwarty teren z rowami melioracyjnymi i zasiekami, którego zdobycie było utrudnione ze względu na ograniczoną widoczność spowodowaną dymem i pyłem. Mimo osłony artyleryjskiej, ruch piechoty dokonywał się pod niemal ciągłym ostrzałem.

Polskie brygady atakowały równocześnie kilka punktów, m.in. wzgórza 593 i 569, których zdobycie pozwoliłoby zaatakować wzgórze klasztorne. I tak samo, jak podczas wcześniejszych bitew, musieli się wycofać. Drogi, z których mogłyby korzystać polskie czołgi, były zaminowane, a saperzy stanowili łatwy cel dla snajperów. Szlak ponownie pokrył się ciałami żołnierzy, tym razem Polaków uratowanych z sowieckich łagrów i osiedli. Sukcesem było odciągnięcie artylerii, co umożliwiło Hindusom i Brytyjczykom – również za wysoką cenę – zdobycie miejscowości Sant Angelo. Swoją rolę w pełni osiągnęli tylko Francuzi, którzy w ciągu dwóch dni rozbili południowo-zachodnią flankę Linii Gustawa.

Zwycięstwo

Wieczorem 16 maja 2. Korpus wyprowadził kolejne natarcie na masyw Monte Cassino. W jego wyniku 6. Lwowska Brygada Piechoty zdobyła wzgórze Colle Sant Angelo. W trakcie ciągnących się tam krwawych walk na odsłoniętych żołnierzy spadały pociski i bomby. Następnie 2. Brygada 3. Dywizji Strzelców Karpackich zdobyła wzgórze 593. Zdobyte te kosztowały jednak życie wielu żołnierzy, a ci, którzy przeżyli, byli bliscy wyczerpania.

Ciągły nacisk armii alianckiej, stopniowo oskrzydlającej wzgórze, a także uparte ataki Polaków w końcu przyniosły oczekiwany skutek. Przeciwnik, ostrzeliwany z artylerii Karpatczyków, zdecydował się wycofać z Monte Cassino. Rano 18 maja 1944 roku na ruinach klasztoru ukazała się biała flaga, do góry wysłano patrol z 12. Pułku Ułanów Podolskich. Został on tylko grupą rannych Niemców i mnóstwo szczątków poległych. Po chwili ze szczytu wzgórza rozległa się melodia *Hejnału Mariackiego*, a na zdobytym Monte Cassino zawisł proporzec 12. pułku, później zastąpiony przez flagi polską i brytyjską. Choć oczyszczanie okolicznych wzgórz z resztek oddziałów niemieckich trwało jeszcze tydzień, przerwanie Linii Gustawa już się dokonało.

Po bitwie

Zdobycie masywu Monte Cassino było kluczowym elementem przełamania Linii Gustawa, która broniła dostępu do Rzymu oraz umożliwiło dalsze postępy Aliantów w kierunku Północnych Włoch. W tamtym czasie bitwa była największą operacją lądową zachodnich Aliantów od rozpoczęcia wojny. Zdobycie klasztoru benedyktynów wieńczyło jedną z najkrwawszych bitew II wojny światowej. Zginęło lub zostało w niej rannych ponad 75 tysięcy żołnierzy Osi i Aliantów. Natomiast dla Polskich Sił Zbrojnych stała się największym pod względem liczebności zaangażowanych sił bojem od czasów Obrony Warszawy w 1939 roku.

Udział 2. Korpusu Polskiego w bitwie miał znaczący wymiar propagandowy. Walki toczyły się na przestrzeni kilkudziesięciu kilometrów, jednak to wzgórze klasztorne miało status kluczowej pozycji w niemieckiej linii obrony. Informacja o tym, że 18 maja 1944 roku na ruinach klasztoru zawisła polska flaga, obiegała czołówki gazet w wielu krajach świata. Sukces militarny stworzył legendę generała Andersa, który po wojnie był ważną postacią polskiej emigracji. Zwycięstwo pod Monte Cassino nie przyniosło jednak politycznych korzyści, które spożytkować mogły władze Rzeczypospolitej. Kluczowe decyzje determinujące los Polski zapadły sześć miesięcy wcześniej w Teheranie. Po bitwie 2. Korpus Polski brał udział w dalszych walkach kampanii włoskiej, przełamując niemiecką obronę m.in.

pod Ankoną oraz Bolonią. Poniesione w tej pierwszej bitwie straty w zabitych i rannych stanowiły 2/3 strat z walk o Monte Cassino. Jednak żaden z tych triumfów nie rezonował w świecie tak, jak zdobycie klasztornego wzgórza. Z punktu widzenia operacyjnego zwycięstwo pod Monte Cassino pozwoliło otworzyć drogę na Rzym, dlatego czasem za granicą nazywa się je bitwą o Rzym. Miasto zostało zajęte przez Aliantów 4 czerwca 1944 roku. Dwa dni później Sprzymierzeni rozpoczęli lądowanie w Normandii. Oczy świata zwróciły się w nowym kierunku...

Grzegorz Dumala, Michał Nałęcz-Nieniewski, Grzegorz Rutkowski

Kalendarium walk o Monte Cassino

1944

- 17 stycznia • Rozpoczęcie pierwszej bitwy o Monte Cassino. Amerykanie, Anglicy i Kanadyjczycy prowadzą natarcie. W walkach bierze udział polska 1. Samodzielna Kompania Komandosów.
- 15 lutego • Rozpoczęcie drugiej bitwy. Zbombardowanie klasztoru. Oddziały nowozelandzkie, brytyjskie i indyjskie szturmują pozycje niemieckie.
- 15 marca • Rozpoczęcie trzeciej bitwy. Ponownie biorą w niej udział oddziały nowozelandzkie, brytyjskie i indyjskie.
- 24 marca • Generał Władysław Anders przyjmuje propozycję zdobycia Monte Cassino.
- 11/12 maja • Rozpoczęcie czwartej bitwy o Monte Cassino. W walkach biorą udział Polacy, Francuzi, Anglicy, Amerykanie, Nowozelandczycy i Południowoafrykańczycy.
- 17 maja • 2. Korpus Polski wyprowadza decydujące natarcie.
- 18 maja • Rankiem oddziały polskie zajmują ruiny klasztoru.
- 25 maja • Do tego dnia 2. Korpus Polski zajął Piedimonte i Monte Cairo.
- 4 czerwca • Wkroczenie Aliantów do Rzymu.

BIOGRAMY

Władysław Albert Anders (1892-1970) – polski polityk oraz wojskowy, generał dywizji Polskich Sił Zbrojnych, dowódca Armii Polskiej w ZSRR i 2. Korpusu. Z wojskiem związał się w 1913 roku, podczas pierwszej wojny światowej walczył w jednostkach rosyjskich, dopiero po zwolnieniu w 1917 roku wstąpił do jednostki dowodzonej przez gen. Dowbora-Muśnickiego. Ukończył studia na Francuskiej Wyższej Szkole Wojennej w Paryżu oraz odbywał liczne szkolenia i kursy wojskowe. Brał czynny udział w walkach we wrześniu 1939 roku, podczas których został kilkakrotnie ranny. Pod koniec miesiąca wzięty do sowieckiej niewoli. Więziony we Lwowie oraz na Łubiance w Moskwie. Po podpisaniu układu Sikorski-Majski w 1941 roku Anders został zwolniony z więzienia. Gen. Władysław Sikorski mianował go dowódcą Armii Polskiej w ZSRR. Przeprowadził ewakuację żołnierzy oraz cywilów ze Związku Sowieckiego. Z podległymi mu jednostkami, które z czasem stały się trzonem 2. Korpusu Polskiego, przez Irak, Syrię, Palestynę dotarł do Włoch. Tam w ramach kampanii włoskiej 2. Korpus, pod jego dowództwem, wziął udział w walkach o Monte Cassino i Ankonę. W 1945 roku został pełniącym obowiązki Naczelnego Wodza. Po zakończeniu działań wojennych w Europie pozostał na emigracji. Był bardzo zaangażowany w działania polityczne, aktywnie działał w stowarzyszeniach weteranów. Został także Generalnym Inspektorem Sił Zbrojnych i Naczelnym Wodzem. Zmarł w Londynie w 1970 roku, ale zgodnie z jego wolą został pochowany wśród swoich żołnierzy na Polskim Cmentarzu Wojennym na Monte Cassino.

Zygmunt Piotr Bohusz-Szyszko h. Odyniec (1893-1982) – generał dywizji Polskich Sił Zbrojnych, Generalny Inspektor Sił Zbrojnych (na uchodźstwie) w latach 1976–1980. Brał udział w I wojnie światowej oraz w wojnie polsko-bolszewickiej. W dwudziestoleciu międzywojennym rozwijał karierę wojskową, pracował m.in. w Generalnym Inspektoracie Sił Zbrojnych czy w Korpusie Ochrony Pogranicza. We wrześniu 1939 roku walczył nad Bzurą oraz brał udział w obronie Warszawy. Udało mu się uniknąć niewoli i przedostał się do Francji. Tam został dowódcą Samodzielnej Brygady Strzelców Podhalańskich, z którą walczył pod Narvikiem. Następnie stanął na czele Polskiej Misji Wojskowej w ZSRR, a po ewakuacji żołnierzy i ludności polskiej z ZSRR został dowódcą 5. Kresowej Dywizji Piechoty. Był także zastępcą dowódcy 2. Korpusu Polskiego, z którym to przeszedł cały szlak bojowy w kampanii włoskiej 1944–1945. Podczas bitwy o Bolonię dowodził 2. Korpusem. Po wojnie pozostał na emigracji, gdzie udzielał się w stowarzyszeniach kombatanckich i wiele publikował. Zmarł w Londynie, ale pochowany został na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach w Warszawie.

Bolesław Bronisław Duch (1896-1980) – generał dywizji Wojska Polskiego. Był skautem, a następnie rozpoczął karierę wojskową. Podczas I wojny światowej w Legionach, potem brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej, a także walczył we wrześniu 1939 roku pod Krasnobrodem, Cześnikami i Tomaszowem Lubelskim. Uniknął niewoli i przedostał się do Francji, gdzie objął dowództwo nad 1. Dywizją Grenadierów. Był szefem Polskiej Misji Wojskowej w Kanadzie, w której organizował ośrodek rekrutacji do Wojska Polskiego. Dowódca 1. Brygady Strzelców I Korpusu Polskiego w Szkocji. W 1943 roku wyjechał do Palestyny, gdzie został dowódcą 3. Dywizji Strzelców Karpackich. Z nią brał udział w całej kampanii włoskiej 2. Korpusu Polskiego. Po wojnie pozostał na emigracji. W 1980 roku został mianowany Generalnym Inspektorem Sił Zbrojnych. Zmarł w Londynie, a jego prochy pochowano na Polskim Cmentarzu Wojennym na Monte Cassino.

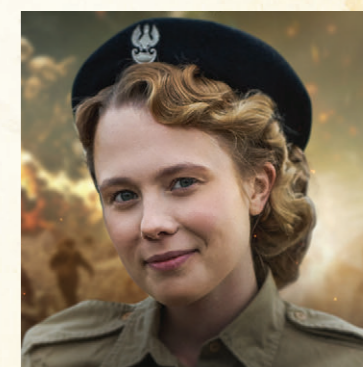
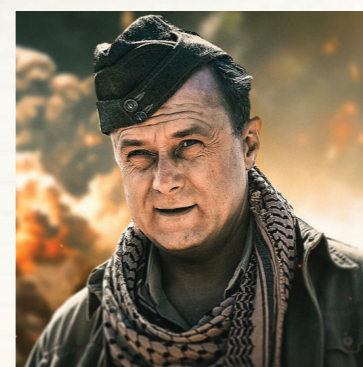
Adam Studziński (1911-2008) – dominikanin, kapelan Polskich Sił Zbrojnych w czasie II wojny światowej, generał brygady Wojska Polskiego. Pod koniec lat 20. XX wieku, przyjął święcenia kapłańskie, a do wybuchu II wojny światowej pracował jako katecheta. Gdy wybuchła wojna, dotarł na Węgry, gdzie był duszpasterzem żołnierzy polskich. W 1942 roku wstąpił w szeregi Wojska Polskiego i wyjechał do Palestyny oraz Iraku, aby być duszpasterzem w 2. Korpusie Polskim. Przeszedł cały szlak bojowy we Włoszech. Na emigracji przebywał krótko, wrócił do Polski w 1947 roku. Był zaangażowany w ruch harcerski oraz kombatancki w Krakowie.

Nikodem Sulik-Sarnowski (1893-1954) – generał brygady Wojska Polskiego. Doświadczenie żołnierskie zdobywał podczas I wojny światowej i wojny polsko-bolszewickiej. Od lat 30. XX wieku w szeregach Korpusu Ochrony Pogranicza; w 1939 roku brał udział w ciężkich walkach w Sarneńskim Rejonie Umocnionym, gdzie był dowódcą pułku KOP „Sarny”. W 1941 roku, został aresztowany przez NKWD za działalność konspiracyjną. Uwolniony w wyniku układu Sikorski-Majski, wstąpił w szeregi polskich oddziałów, które tworzyły się pod dowództwem gen. Andersa w ZSRR. Od czerwca do sierpnia 1943 roku pełnił obowiązki dowódcy 5. Kresowej Dywizji Piechoty, a od sierpnia dowodził tą dywizją w 2. Korpusie Polskim, z którym przeszedł cały szlak bojowy. Do kraju nie wrócił, zmarł na emigracji.

Edmund Andrzej Wilkosz (1912-1944) – harcmistrz, podporucznik piechoty Polskich Sił Zbrojnych. Jedną z jego pasji było harcerstwo, w którym udzielał się od lat szkolnych. Po zdaniu matury pracował jako urzędnik, pracę zakończył we wrześniu 1939 roku. Został ewakuowany do Rumunii, przez Węgry przedostał się do Palestyny, gdzie został wcielony do kompanii Brygady Strzelców Karpackich w stopniu podporucznika. Brał udział w walkach o Tobruk. Po przeformowaniu BSK w 3. Dywizję Strzelców Karpackich wziął z nią udział w kampanii włoskiej. Poległ w walkach o Monte Cassino.

fot. Olaf Tryzna

DROGA DO ZWYCIĘSTWA

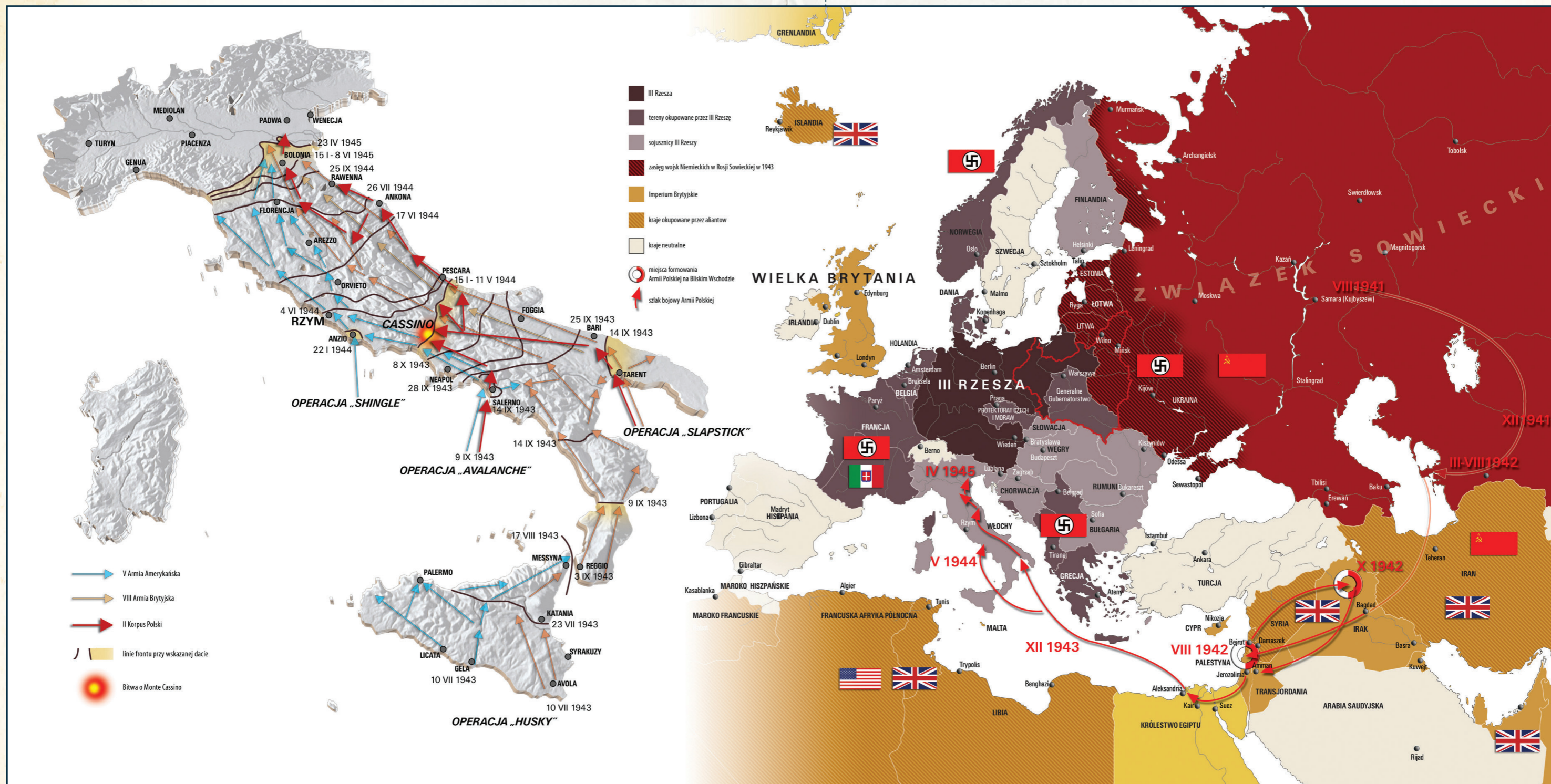
Bohaterom filmu „Czerwone maki” towarzyszymy głównie w czasie bitwy o Monte Cassino. We wspomnieniach, snach pojawiają się reminiscencje dotyczące ich wcześniejszych losów. Oto kilka ćwiczeń, które pozwolą na uzyskanie informacji o tym, w jaki sposób żołnierze 2. Korpusu Polskiego znaleźli się we Włoszech.

1 Przyjrzyj się mapie obrazującej wędrówkę Polaków i tworzenie armii przez gen. Andersa. Odpowiedz na pytania w oparciu o dane z mapy.

Zlokalizuj pierwsze miejsce dowództwa tworzonej polskiej armii na Wschodzie w Kujbyszewie. Dlaczego znajduje się tak daleko od okupowanych ziem polskich?

Dlaczego ewakuacja Polaków ze Związku Sowieckiego odbywała się przez teren m. in. Uzbekistanu czyli po wschodniej stronie Morza Kaspijskiego?

Czy terytorium przez które przemieszcza się tzw. Armia Andersa w 1942 roku jest objęte działaniami frontowymi II wojny światowej? Odpowiedz uzasadnij.

2 Przeczytaj fragmenty wypowiedzi Normana Daviesa i wspomnień gen. Władysława Andersa, wykonaj polecenia.

Wiadomo, ilu przyjęto żołnierzy, ale nie znamy liczby cywilów, którzy zgłaszali się do punktów werbunkowych z nadzieją na ratunek. To były setki tysięcy ludzi bez dachu nad głową, środków do życia, umierających z głodu, często chorych. Gromadzili się przy obozach polskiego wojska, żołnierze dzielili się z nimi swoimi racjami, których było za mało nawet dla nich samych - blisko 70 tys. żołnierzy gen. Andersa otrzymywało tylko 40 tys. przydziałów żywnościowych.

[...] Trzeba przypomnieć, że rząd londyński zakazał ewakuacji cywilów, to była decyzja Andersa, żeby zabrać wszystkich, których się da. W obozach werbunkowych brakowało jedzenia, zaczęły się szerzyć epidemie. Jeszcze przed pierwszą ewakuacją, która rozpoczęła się wiosną 1942 roku, w wyniku epidemii tyfusu zmarło około 10 tys. osób.

[...] Były dwie fale ewakuacji. W pierwszej do Iranu przetransportowano 45 tys. wojskowych i 25 tys. cywilów, w drugiej, która ruszyła w lecie 1942 roku - 33 tys. wojskowych i 11 tys. cywilów. Transportowano ich pociągami przez Azję Środkową i statkami przez Morze Kaspijskie.

[...] Oto ponad 120 tys. ludzi przez 1334 dni pokonuje ponad 12 tys. kilometrów, idą od Buzułuku w Rosji aż po przełęcz Brenner w Tyrolu.

Norman Davies, z rozmowy na temat swojej książki Szlak nadziei. Armia Andersa. Marsz przez trzy kontynenty, Wydawnictwo Rosikon Press, 2015

Davies: pamiętajmy o polskich uchodźcach, którzy szli z Armią Andersa | dzieje.pl - Historia Polski

Tworzymy wojsko w Iraku

Broń zaczęła stopniowo napływać. Rozpoczęło się usilne szkolenie. Oficerowie i szeregowi wzięli się do pracy z olbrzymim zapalem. Trudności były bardzo duże. Nowe metody walki, nowa organizacja, wreszcie częściowo nowy sprzęt wojenny. Główny wysiłek musiał być podjęty na rzecz zmotoryzowania wojska. Na pierwszy plan wysunęła się sprawa wyszkolenia ok. 20 000 kierowców. Nielatwe zadanie zostało wykonane.

[...] Skorpiony, tarantule, falangi i czarne wdowy, które dostawały się do namiotów, trzeba było zwalczać za pomocą środków ochronnych. Walkę z komarem malarycznym prowadzono według wskazówek wybitnych lekarzy brytyjskich, specjalistów w tej dziedzinie. Moskitiery, długie spodnie i opuszczone rękawy koszuli po zachodzie słońca, maści i rozpylania stanowiły obronę przed tą plagą.

W. Anders, Bez ostatniego rozdziału. Wspomnienia z lat 1939-1946, Warszawa 2007, str. 182.

Czy warunki zapewniane przez władze sowieckie były odpowiednie do stworzenia armii walczącej z Niemcami na terenie Związku Sowieckiego?

Dlaczego gen. Andersowi zależało na ewakuowaniu ze Związku Sowieckiego ludności cywilnej wraz z żołnierzami, mimo, że to opóźniało i utrudniało całą operację?

Jakie formacje wojskowe i jakie umiejętności były najbardziej pożądane przy tworzeniu polskiej armii?

Z jakimi trudnościami musieli się zmagać Polacy podczas szkoleń wojskowych na Bliskim Wschodzie?

3 Ponumeruj chronologicznie wydarzenia od 1 do 4:

- Bitwa o Monte Cassino
- Desant Armii Andersa na Półwysep Apeniński
- Utworzenie 2. Korpusu Polskiego na Bliskim Wschodzie
- Ewakuacja ludności polskiej z ZSRR

PRZEBIEG BITWY

Akcja filmu toczy się wokół zdobywania klasztoru na wzgórzu Monte Cassino. Poniżej zadania źródłowe, pozwalające na porównanie sytuacji z filmu z prawdziwymi wydarzeniami.

1 Przeczytaj oba fragmenty tekstu i odpowiedz na pytania:

Aby dobrze zrozumieć przebieg, trudności i znaczenie bitwy o Monte Cassino, trzeba dokładnie przyjrzeć się terenowi [...]. Najwyższy pas Półwyspu Apenińskiego jest zarazem najtrudniejszy do przekroczenia dla sił zbrojnych, i rzeczywiście nigdy najazdy na Italię nie szły z południa. Krótki odcinek nizinny nad Adriatykiem rychło się podnosi i niebawem wyrasta w potężne gniazda górskie Gran Sasso i Maiella o wysokości naszych Tatr, o ostrych, przepaściastych zboczach, wąskich dolinach i niezmiernie skąpych drogach i przejściach. [...]

Niemcy mieli tu tylko wąski pas do obrony w dolinie, w dodatku broniony naturalnie dość głęboką rozlewistą i bystrą rzeką oraz wprost idealne warunki w skalistych górach, znakomite warunki obserwacji, doskonałe miejsca dla stanowisk artylerii i moździerzy oraz wymarzone pola ostrzału dla broni małokalibrowych.

Ułani Karpaccy. Zarys historii pułku, pod. red. Jana Bielatowicza, Warszawa-Kraków 2015, str. 209-211.

Dlaczego najazdy na Włochy nigdy nie były planowane z południa?

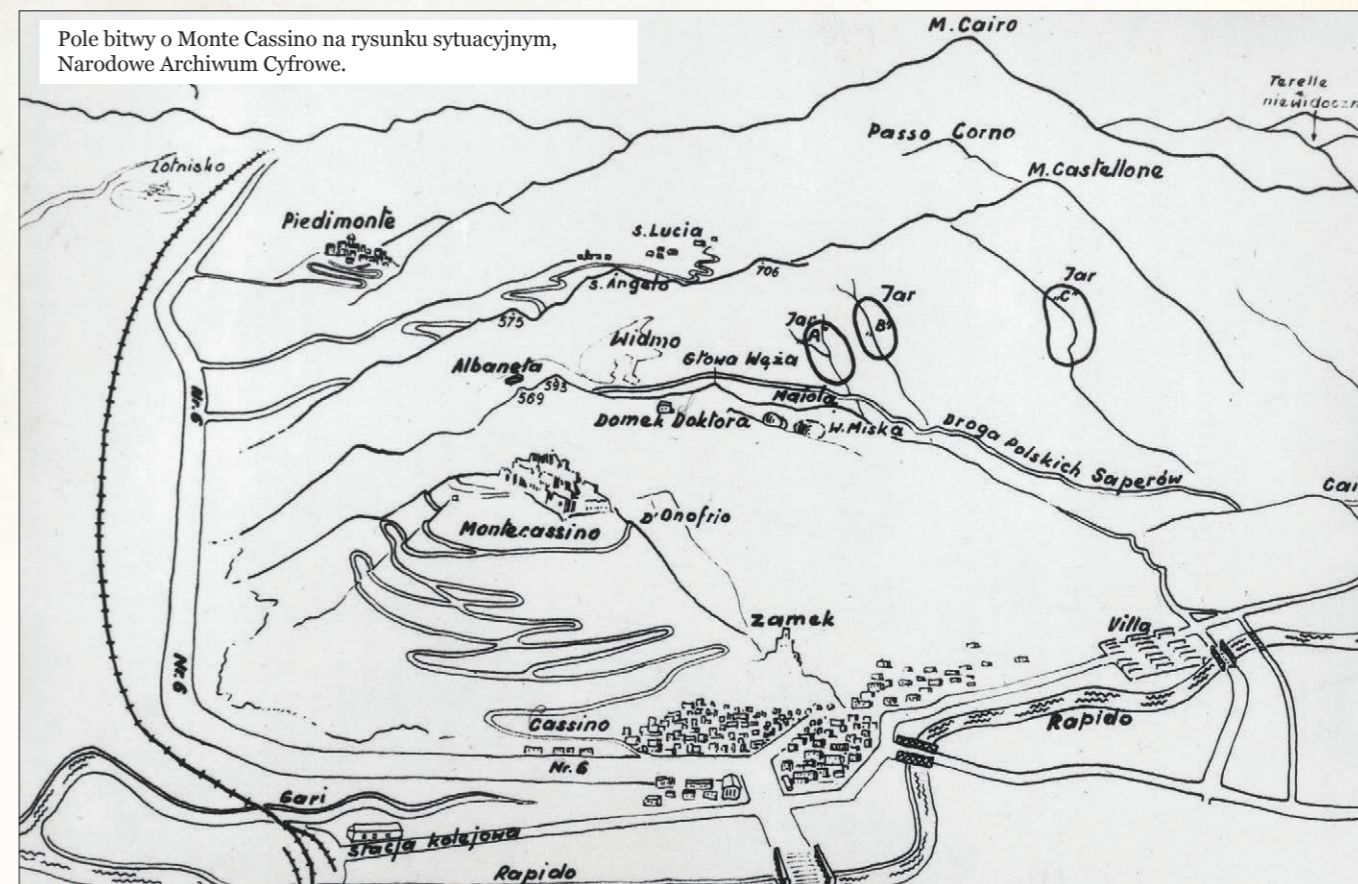
Dlaczego był to dogodny teren dla Niemców?

2 Przeczytaj tekst, przyjrzyj się mapie, a następnie zaznacz na niej rozlokowanie polskich oddziałów: 3. Dywizja Strzelców Karpaccich, 5. Kresowa Dywizja Piechoty, 2. Warszawska Brygada Pancerna, Pułk Ułanów Karpaccich, 15. Pułk Ułanów Poznańskich

Na linii frontu nasze oddziały ustawiły się jak następuje: skraj miasta Cassino do prawego – 12. Pułk Ułanów Podolskich, masyw górski 593 i 569 położony na prawo od góry klasztornej zajęła 3. Dywizja Karpacka, wąwóz dzielący Karpacką i 5. Kresową zajęła 2. Dywizja Człogów, Monte Castellone – 5. KDP i na prawym skrzydle Karpacki i Poznański Pułk Ułanów.

Droga na Monte Cassino, 1941-1944 w fotografii Ignacego Jaworowskiego, opracowanie M. Zemło, Białystok 2014, str. 254-255.

Pole bitwy o Monte Cassino na rysunku sytuacyjnym, Narodowe Archiwum Cyfrowe.

3 Przeczytaj fragmenty wspomnień Mariana Łozińskiego i odpowiedz na pytania.

17 maja 1944

Por. Suchecki prosi o przekazanie meldunku o sytuacji do brygady. Podkreśla, że jeśli tej jeszcze nocy nie pójdzie na tym kierunku nowe natarcie – jutro już tu nikogo nie będzie... na pytanie, dlaczego stracili łączność z dowódcą, pokazuje dwa rozbite radionadajniki. Łączność drutowa... w ciągu nocy wybito pięć patroli telefonicznych, poza tym i tak druty będą za chwilę ponownie porwane. Gońcy piesi – chodzili, owszem, ale nie doszli, a w tych warunkach szkoda każdego człowieka...

Marian Łoziński, Przechodniu powiedz Polsce..., Kraków 1971, str.304.

18 maja 1944

I w tym najgorszym momencie, wśród huku pocisków nieprzyjaciela, przedziera się do nas inny, tak dobrze nam znany, trzask kochanych sześciofuntowych działek naszych czołgów. To zaczyna robotę 4 Pułk 2 Brygady Czołgów, który idzie doliną i jej prawymi stokami. Już szczerkąją ich maszynki i wlewają w dusze nacierających piechurów nadzieję, że dojdziemy, w dusze dowódców, że zadanie wykonamy i jeszcze coś tak bardzo ludzkiego... że może przeżyjemy...

Marian Łoziński, Przechodniu powiedz Polsce..., Kraków 1971, str.309.

Przeanalizuj i porównaj oba cytaty, następnie opisz jak zmienił się charakter bitwy

Jak wyglądała komunikacja między oddziałami lub dowódcami i od czego zależała?

Dlaczego żołnierze piechoty z taką radością powitali własne czołgi?

Jakiego wsparcia może udzielić czołg na polu bitwy?

fol. Olaf Tryzna

ZNACZENIE BITWY

1 Przeczytaj rozkaz generała Andersa i odpowiedz na pytania.

Rozkaz gen. Andersa z dn. 20.05.1944

Żołnierze!

Bitwa, którą nam Bóg pozwolił zwycięsko zakończyć zdobyciem kompleksu górskiego Monte Cassino i Klasztoru, jest naszym pierwszym odwetem na Niemcach.

Na ruinach fortecy Monte Cassino, którą Niemcy ogłaszali przed całym światem za nie do zdobycia, powiewa dumnie chorągiew polska. [...]

Bitwa 2 Korpusu Polskiego pod Cassino przejdzie do historii. 22 dni bez przerwy pod ciężkim ogniem, w najtrudniejszych warunkach bytowania, 7 dni zaciętego boju o niemieckie fortyfikacje – to wspaniały wysiłek woli i poświęcenia Waszego, który nie ma wielu równych nie tylko w historii tej wojny, ale i w historii świata.

Zwycięstwo nasze osiągnięte zostało wspaniałym wysiłkiem i współdziałaniem obu dywizji piechoty, oddziałów czołgów, całej naszej artylerii, saperów, łączności oraz wszystkich pozostałych broni i służb, biorących w bitwie udział. [...]

Cały Naród Polski dumny jest z Was, żołnierze, wszystkie serca polskie na całym świecie biją dziś radośnie. [...]

Zbigniew Wawer, Monte Cassino. Walki 2 Korpusu Polskiego, Warszawa 2009, str.380-381.

Co możesz wywnioskować z powyższego rozkazu na temat przebiegu bitwy?

Dlaczego Naród Polski ma powód do dumy i radości?

Dlaczego, według słów gen. Andersa, bitwa o Monte Cassino przejdzie do historii?

2 Zapoznaj się z poniższym tekstem i odpowiedz na pytania.

Francuzi mogli przynajmniej być pewni wyzwolenia swojego kraju. Sytuacja Polaków nie była taka sama. Ich kraj okupowany był z jednej strony przez Niemców, z drugiej przez Rosjan. [...] Ludzie ci stracili wszystko i nawet teraz było dla nich jasne, że koniec wojny nie będzie dla nich oznaczał końca kłopotów, ale początek nowych. Dla Polaków to była krucjata. [...] Brytyjczycy, ze swojej strony, zastanawiali się czy siła zaangażowania Polaków nie mogła stać się ich zgubą i kosztować ich zbyt wiele ofiar. Nowoczesna wojna jest zarówno umiejętnością, jak i próbą odwagi, sama dzielność nie wystarcza. Atak musiał być równie przebiegły, jak żarliwy. To było pewne, że ci ludzie dadzą z siebie wszystko.

Zbigniew Wawer, Monte Cassino. Walki 2 Korpusu Polskiego, Warszawa 2009, str.374.

Na czym polega złożoność sytuacji w jakiej znaleźli się polscy żołnierze?

Jaka motywacja mogła kierować polskimi żołnierzami?

Jak Polacy mogli postrzegać swoje zadanie?

3 Na podstawie tekstu zaznacz, które zdania są prawdziwe (P), a które fałszywe (F).

Bilans naszych strat na Monte Cassino wyniósł: 923 zabitych, 2931 rannych, 94 zaginionych – na terenie tak małym, bo około 2 km długości a około 700 m szerokości. Niemiecki cmentarz na Monte Cassino liczy 20 001 zabitych. [...] bitwa o Monte Cassino trwała 13 dni i 20 godzin.

Droga na Monte Cassino, 1941-1944 w fotografii Ignacego Jaworowskiego, opracowanie M. Zemło, Białystok 2014, str.256-257.

Bitwa o Monte Cassino trwała 14 dni.	P / F
Łączny bilans strat po stronie polskiej wyniósł 4359 osób.	P / F
Teren, na którym polegli żołnierze wynosił kilkadziesiąt kilometrów kwadratowych.	P / F

4 Przeczytaj i porównaj oba fragmenty, a następnie odpowiedz na pytania.

Utrata Monte Cassino – pisał gen. Mark Clark (dowódca 5. Armii Amerykańskiej) – była potężnym ciosem dla nieprzyjaciela i symbolizuje załamanie się pozycji obronnych, które trzymał przez wszystkie miesiące zimowe.

Władysław Anders, Bez ostatniego rozdziału, Warszawa 2007-2014, str.245.

4 czerwca 1944 roku zakończyła się trwająca pięć miesięcy bitwa o Monte Cassino. Sukces ten umożliwił zajęcie Rzymu. Bitwa o Monte Cassino była najdłuższą i najbardziej krwawą bitwą, jaką przysłał stoczyć aliantom na froncie zachodnim.

Zbigniew Wawer, Monte Cassino. Walki 2 Korpusu Polskiego, Warszawa 2009, str.372.

Jakie było znaczenie Monte Cassino dla Niemców?

Do czego przyczyniło się zdobycie Monte Cassino?

Jakie znaczenie polityczne i propagandowe miało trzymanie kontroli nad Monte Cassino?

PAMIĘĆ

W jednej ze scen filmu słyszymy pieśń „Czerwone maki”, będącą symbolem pamięci o bitwie o Monte Cassino. Prezentowane poniżej ćwiczenia źródłowe pokazują inne aspekty pamięci o tym, jakże ważnym dla Polaków, wydarzeniu.

1 Przeczytaj tekst i wykonaj polecenia.

Porównywno go do Mojżesza, który wyprowadza lud z niewoli. Dowodził polską armią w czasie najsłynniejszego szturm, po wojnie miał wrócić do Polski na białym koniu.

Uroczystości z okazji 25-lecia zdobycia twierdzy przełożono z maja na 15 sierpnia 1969 r. z powodu stanu zdrowia generała. Na wzgórze wjechał jeepem. Jak się okazało, było to też jedno z ostatnich jego publicznych przemówień. „Polska została oddana Rosji rękoma potęg zachodnich... Nikt nie może przewidzieć, jak długo jeszcze Polska będzie cierpiała pod obcym reżymem, którego siła jest oparta wyłącznie na bagnietach sowieckich. Ale jesteśmy pewni, że krew przelana nie będzie bezużyteczna. Dziś chcemy przekazać młodzieży polskiej testament tych naszych Kolegów, którzy spoczywają na Monte Cassino. Pamiętajcie, że wolą ich była walka o wolność i niepodległość Rzeczypospolitej” mówił generał. W niecały rok później sam spoczął wśród żołnierzy pochowanych na cmentarzu pod klasztorem założonym przez św. Benedykta.

Odeszła od nas postać historyczna – napisał Jerzy Giedroyc w paryskiej Kulturze. Zanim generał spoczął pod Monte Cassino, pożegnał go Londyn. Msza żałobna w kościele św. Andrzeja Boboli zgromadziła wg londyńskiego Dziennika Polskiego aż osiem tysięcy Polaków. Dwa dni później odbyło się także nabożeństwo w katedrze Westminsterskiej. Z bitwą o Monte Cassino imię sp. Generała Andersa związane jest na zawsze; nikt z serc polskich i z dziejów narodu wymazać go nie zdoła – mówił podczas kazania biskup Władysław Rubin. Prymas Anglii i Walii John Heenan dodał: Generał Anders stał się symbolem bohatera odrąconego, nawet we własnym kraju, Obecni władcy kiedyś odpokutują za grzech takiego traktowania szlachetnego syna Polski. Naród polski sam cały jest symbolem, [...] Żyje nadzieją prawdziwej wolności - tej, której Generał Anders poświęcił swoje życie.

Łukasz Starowieyski, Nie wrócił na białym koniu. 50 lat temu umarł gen. Władysław Anders, Muzeum Historii Polski, 2020

www.muzhp.pl/wiedza-on-line/nie-wrocil-na-bialym-koniu-50-lat-temu-umarl-gen-wladyslaw-anders

• Zapisz jednym zdaniem, jak według generała Andersa brzmiał „testament” żołnierzy spoczywających na Monte Cassino..

• Dlaczego Władysław Anders był „symbolem bohatera odrąconego”, jak mówił o nim Prymas Anglii?

• Ile lat po śmierci gen. Andersa możliwe było właściwe upamiętnienie jego postaci i pozostałych żołnierzy walczących o Monte Cassino w Polsce?

• Na cmentarzu pod klasztorem Monte Cassino umieszczono napis „Przechodniu powiedz Polsce żeśmy polegli wierni w jej służbie”. Jest to nawiązanie do słów Simonidesa „Przechodniu powiedz Sparcie, że leżymy tutaj posłuszni jej prawom” o poległych pod Termopilami. Wyjaśnij sens nawiązania w Monte Cassino do bitwy pod Termopilami.

fol. A. Rębacz

fol. Olaf Tryzna

fol. Piotr Grzesik

OD UKŁADU SIKORSKI-MAJSKI DO ZDOBYCIA MONTE CASSINO - HISTORIA ARMII ANDERSA.

Cele lekcji

Uczeń:

1. Poznaje okoliczności tworzenia oddziałów wojskowych w Związku Sowieckim zwanych Armią Andersa oraz losy cywilów ewakuowanych wraz z armią na Bliski Wschód.
2. Poznaje sylwetkę generała Władysława Andersa i potrafi ocenić historyczne znaczenie jego dowództwa oraz bitwy o Monte Cassino.
3. Kształtuje umiejętności posługiwania się mapą oraz interpretowania tekstów źródłowych.

Metody

Rozmowa kierowana, praca z tekstem źródłowym, praca w grupie.

Materiały

- film fabularny pt. „Czerwone maki” w reż. Krzysztofa Łukaszewicza
- mapy tworzenia armii polskiej oraz mapa ewakuacji z ZSRR [materiał pomocniczy nr 1]
- tekst źródłowy układu polsko-sowieckiego z 30 lipca 1941 r. zwanego od nazwisk sygnatariuszy „układem Sikorski-Majski” [materiał pomocniczy nr 2]
- fragmenty książki gen. W. Andersa *Bez ostatniego rozdziału. Wspomnienia z lat 1939-1945* [materiał pomocniczy nr 3]

Wprowadzenie:

- 1 Scenariusz lekcji należy zrealizować po seansie filmu „Czerwone maki” w reż. K. Łukaszewicza. Aby przypomnieć uczniom treść filmu można zadać kilka pytań dla chętnych.

Przykładowe pytania do filmu:

1. Kiedy i gdzie dzieje się akcja filmu?
2. Jaka panuje atmosfera w szeregach armii i otoczeniu gen. Andersa?
3. Jakie zadania w Armii Andersa wykonują kobiety?
4. Jakie znaczenie ma praca Redaktora i jego pomocnika?
5. Czy żołnierze zdają sobie sprawę z wagi zadania, jakie postawił przed nimi gen. Anders?

- 2 W zależności od potrzeb grupy nauczyciel powinien wprowadzić uczniów w temat z podstawy programowej. Pomocne do tego będą materiały zgromadzone w pakiecie edukacyjnym do filmu. Szczególnie należy zwrócić uwagę na to, że:

- akcja filmu obejmuje tylko wycinek historii armii polskiej na Bliskim Wschodzie i we Włoszech, kiedy jest ona już wyszkoloną formacją wojskową o nazwie 2. Korpus Polski
- w skład 2. Korpusu Polskiego wchodziło nie tylko wyszkoleni żołnierze. Odmianą rolę odgrywały w nim kobiety, przygotowane m.in. do służby wojskowej, jak i medycznej. Działania korpusu wspierały także osoby cywilne.
- wojsko polskie podlegało dowództwu aliantów i walczyło u boku wielonarodowej armii
- po bitwie o Monte Cassino w 1944 roku armia gen. Andersa walczy we Włoszech do kwietnia 1945 roku

Przebieg lekcji :

- 3 Na początku nauczyciel interpretuje wspólnie z uczniami treść materiału pomocniczego nr 2 czyli *Układ Sikorski- Majski z 30 lipca 1941 roku*.

- Należy zwrócić szczególną uwagę na postanowienie utworzenia armii polskiej w ZSRR i ogłoszenie amnestii dla Polaków.

Przykładowe pytania do tekstu:

- Kiedy i gdzie zostaje podpisany układ?
- Dlaczego do podpisania układu dochodzi właśnie w tym momencie II wojny światowej?
- Kim są w tym czasie Władysław Sikorski i Iwan Majski?
- Jakie są najważniejsze postanowienia układu?

- Uczniów w klasie dzielimy na cztery kiluosobowe grupy. Każda z nich będzie pracowała nad analizą fragmentów wspomnień gen. W. Andersa w porządku chronologicznym.

- Zadaniem grupy jest przedstawienie pozostałym wniosków z lektury tekstów w kilku punktach, tak, aby po zestawieniu informacji od wszystkich grup zostało stworzone kalendarium wydarzeń dotyczących Armii Andersa. Dla ułatwienia teksty źródłowe stanowiące materiał pomocniczy nr 3 są podzielone i nazwane od miejsca wydarzeń, o których mówią.

- A. Ze Związku Sowieckiego na Bliski Wschód
- B. We Włoszech
- C. Monte Cassino
- D. Na obczyźnie

Podsumowanie:

- 4 Opracowanie krótkiego sondażu dla rówieśników uczniów na temat pamięci o Monte Cassino. Nauczyciel tworzy, wraz z grupą uczniów, kwestionariusz sondażowy. Celem zadania jest zebranie opinii (a nie sprawdzenie wiedzy!) na temat wydarzenia historycznego. Uczniowie przygotowują kilka pytań wraz z odpowiedziami do wyboru, które skierują do osób w najbliższym otoczeniu, najlepiej rówieśników z innej szkoły, z osiedla lub klubu sportowego. Zebrane odpowiedzi po policzeniu, stworzeniu statystyk, opracowaniu wniosków mogą być przedstawione w klasie lub szkole. W ten sposób uczniowie dowiedzą, czy dziś bitwa o Monte Cassino jest tylko fragmentem treści podręcznika do historii, czy może czymś więcej. Poniżej dwa przykładowe pytania. Dodajcie własne.

Pytanie 1:

Bitwa o Monte Cassino była:

- a) Jedną z przegranych bitew II wojny światowej, mimo ogromnego wysiłku Polaków.
- b) Jedną z bitew II wojny światowej, wygraną dzięki ogromnemu wysiłkowi Polaków

Pytanie 2:

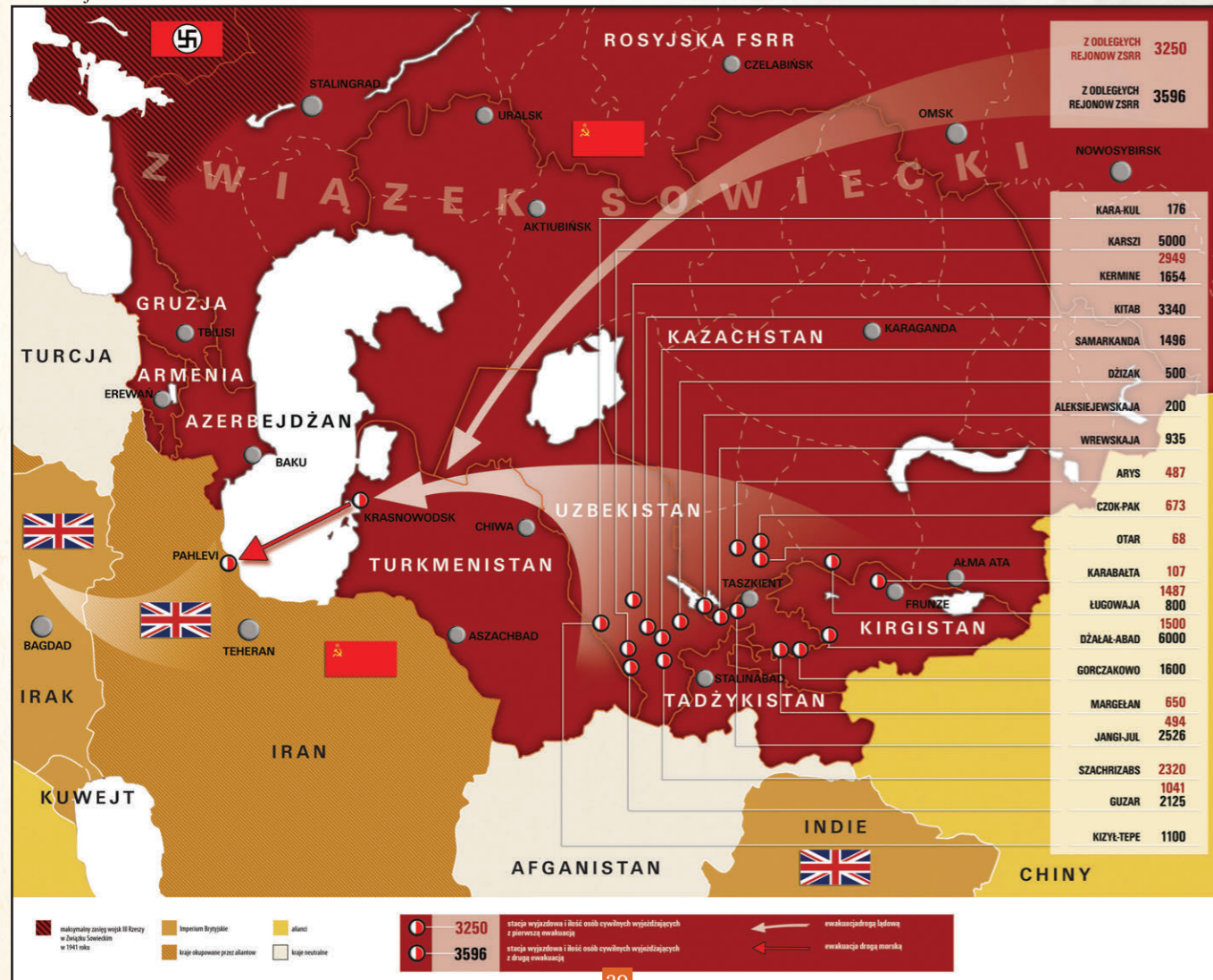
Jaki symbol najbardziej pasuje do Armii Andersa:

- a) Czerwony mak
- b) Miś Wojtek
- c) Syrenka
- d) Klasztor
- e) Wpisz własny .....

Mapa tworzenia armii polskiej.

Ewakuacja Armii Andersa z ZSRR

MHP/Jacek Kotela

Układ Sikorski–Majski, Londyn, 30 lipca 1941 r.

Art. 1.

Rząd ZSRR uznaje, że traktaty radziecko-niemieckie z 1939 r., dotyczące zmian terytorialnych w Polsce, utraciły swoją moc. Rząd Polski oświadcza, że Polska nie jest związana żadnym układem z jakimkolwiek trzecim państwem, zwróconym przeciwko ZSRR.

Art. 2.

Po podpisaniu tego układu zostaną przywrócone stosunki dyplomatyczne między obydwoma Rządami, po czym natychmiast nastąpi wymiana ambasadorów.

Art. 3.

Oba Rządy zobowiązują się wzajemnie do udzielania sobie wszelkiego rodzaju pomocy i poparcia w obecnej wojnie przeciw hitlerowskim Niemcom.

Art. 4.

Rząd ZSRR wyraża swoją zgodę na utworzenie na terytorium ZSRR Armii Polskiej, której dowództwo będzie mianowane przez Rząd Polski w porozumieniu z Rządem ZSRR. Armia Polska na terytorium ZSRR podlegać będzie w sprawach operacyjnych Naczelnemu Dowództwu ZSRR, w skład którego wejdzie przedstawiciel Armii Polskiej. Wszystkie szczegóły dotyczące organizacji dowództwa i użycia tej siły zbrojnej będą ustalone późniejszym porozumieniem.

Protokół II

1. Z chwilą przywrócenia stosunków dyplomatycznych rząd Związku Socjalistycznych Republik Rad udzieli amnestii wszystkim obywatelom polskim, którzy są obecnie pozbawieni swobody na terytorium Związku Socjalistycznych Republik Rad bądź jako jeńcy wojenni, bądź z innych odpowiednich powodów.

R. Sudziński, Historia Polski 1939–1945 w świetle źródeł, cz. 2, Toruń 1984, s. 28.

Fragmenty książki gen. Władysława Andersa Bez ostatniego rozdziału. Wspomnienia z lat 1939-1956 wydanej pierwszy raz w Londynie w 1949 roku, a następnie po raz drugi w 1950 roku. Jej treść była zakazana w Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej, mimo to fragmenty książki ukazywały się w obiegu podziemnym, były czytane w Radiu Wolna Europa, a także wydawnictwo w całości było przemycane z Zachodu do Polski jako jedno z najważniejszych świadectw okresu II wojny światowej.

A. Ze Związku Sowieckiego na Bliski Wschód

Umowa a rzeczywistość

Nabierałem coraz bardziej przekonania, że władze sowieckie nieszczelnie przystępują do tworzenia armii polskiej, a utrudnienia na każdym kroku były tego dowodem. Mieliliśmy bezustannie powtarzające się wiadomości, że tysięczne rzesze zatrzymywano w więzieniach i łagrach oraz że nie wykonano uczciwie tzw. amnestii. Uważałem, że należało ratować ludzi z północnych i wschodnich części Rosji i przesuwać, pomimo wszelkich trudności, żołnierzy i ludność cywilną na południe. Widziałem już wtedy jedyny ratunek w wyjściu zza żelaznego kordonu przez Persję.

[...] Całe transporty wyrzucano na stepach bez żadnego zaopatrzenia. Trzeba sobie zdać sprawę, że w Rosji nie było możliwości kupowania żywności, i jeżeli ktoś nie otrzymywał przyznanej mu racji, po prostu marł z głodu. Czasami tylko można było wymienić na żywność część ubrania lub bielizny, ale po dwu latach niewoli prawie nikt nie posiadał już nic do wymiany.

W tym okresie zaznaczyło się coraz silniejsze przenikanie władz sowieckich do naszego życia wewnętrznego. Wielu ludzi wychodzących z obozu nie wracało i ginęło bez śladu, tak jak to w ogóle dzieje się w Rosji sowieckiej. Zdarzało się, że NKWD porывało ludzi nawet z naszych obozów.

[...] Pomimo tych trudności, ludzie napływali stale. Obietnica Stalina wyposażenia dwóch dywizji w broń nie zostały dotrzymane.

Pozostawiamy w Rosji tajemnicę

Zdziwiony tak małą liczbą oficerów, którzy się zgłosili do tworzącej się armii polskiej, zwracałem się do władz sowieckich. Otrzymywałem uspokajającą odpowiedź, że wszyscy się odnajdą. [...] A tymczasem zaczęły pojawiać się różne straszliwe przypuszczenia co do losu zaginionych. Zaczęły krążyć plotki, że zostali oni wywiezieni na wyspy północne za krąg polarny, potopieni w Morzu Białym itp.

Faktem było, że o żadnym z 15 000 zaginionych jeńców nie było od wiosny 1940 jakiegokolwiek wiadomości i nikogo, ale to dosłownie nikogo, nie udało się odnaleźć.

Tworzymy wojsko w Iraku

Żołnierze nie skarżyli się ani na choroby, ani na pustynię, ani na upały. Narzekali tylko, że broń i sprzęt przychodzą zbyt powoli i że nie mogą się należycie szkolić. Był to przedmiot ustawicznych gorzkich żartów w rozmowach i nawet w programach widowisk żołnierskich.

B. We Włoszech

Pierwsze rozmowy

Szóstego lutego 1944 ląduję w Neapolu. Jestem we Włoszech. Dowodzę korpusem w sile blisko 50 000 ludzi. Ziemia ta nie jest obca wojsku naszemu. Historia się powtarza. Wszak stąd wyruszył Dąbrowski [generał Jan Henryk Dąbrowski w 1797 roku] na czele legionów w marszu do Polski. Tutaj już raz, przed 150 laty, w okresie wojen napoleońskich, bił się nasz żołnierz o wolność Polski. [...] Słoneczna Italia przywitała mnie chłodem, deszczem i śniegiem. Neapol wywarł na mnie przygnębiające wrażenie. Na każdym kroku ślady bombardowań. Ruiny domów szczególnie w dzielnicy portowej. Głód i nędza ludności. Gromady żebrzących dzieci.

[...] Pierwsze próby przełamania niemieckiej linii obronnej nie dały poważniejszych wyników. Stycziowe natarcie 2. korpusu amerykańskiego w rejonie Cassino i prawie jednoczesne lądowanie w rejonie Anzio-Netuno, jakkolwiek początkowo uwieńczone powodzeniem, nie osiągnęły zamierzonego celu operacyjnego: otwarcia drogi do Rzymu.

Przemówienie radiowe gen. Władysława Andersa do rodaków z 3 marca 1944 roku

Dumni jesteście z chwały, którą okrył się żołnierz polski w nierównej walce roku 1939, kiedy w najcięższej chwili otrzymał zdradziecki cios w plecy. Dumni jesteście z naszych lotników i marynarzy, którzy jako sprzymierzeńcy Wielkiej Brytanii bili się o Wyspy Brytyjskie w krytycznych chwilach roku 1940. Dumni jesteście z postawy naszego żołnierza, którego dzielność uznał cały świat na polach Francji, w fiordach Norwegii i piaskach pustyni afrykańskiej. Ale przede wszystkim z największą dumą i wdzięcznością patrzymy na was, na naród polski, który nie złamał się i trwa mocno tyle lat w obronie Polski.

W chwili gdy wojsko nasze wstąpiło na stary szlak dziejowy, kiedy Niemcy odczuwają siłę naszego oręża, chcę was zapewnić, że obowiązek nasz żołnierski w walce o niepodległość Polski spełnimy do końca. Są wśród nas żołnierze spod Tobruku i Gazali, żołnierze spod Narwiku, z pół Francji i wreszcie ta ogromna większość, która przeszła więzienia i obozy karne na Dalekiej Północy. Szliśmy przez tajgi i pustynie, niszczeni przez mróz, choroby i naszych wrogów.

Idziemy śladem Legionów Dąbrowskiego. Wiele mamy już poza sobą i wiele gorczy może nas jeszcze spotkać po drodze. Będziemy się bili nieustępliwie z Niemcami, bo wiemy wszyscy, że bez pobicia Niemców nie będzie Polski.

Nie dopuszczamy myśli, ażeby jakikolwiek wróg mógł nam zabrać choćby drobną część ziemi polskiej.

Wierzmy, że nasi wielcy sprzymierzeńcy i przyjaciele – Wielka Brytania i Stany Zjednoczone – których armie walczą obok nas ramię przy ramieniu, pomogą nam w powstaniu Polski naprawdę wolnej i niepodległej, naprawdę silnej i wielkiej, mogącej dać szczęście zbroczonemu dziś krwią narodowi polskiemu.

Niech płynie do was poprzez góry, rzeki i lasy nasz żołnierski śpiew: Jeszcze Polska nie zginęła.

C. Monte Cassino

Zapowiedź Monte Cassino

Była to dla mnie chwila doniosła. Rozumiałem całą trudność przyszłego zadania Korpusu. Rozumiał ją także i nie ukrywał gen. Leese [dowódca 8. Armii Brytyjskiej, zwierzchnik gen. Andersa]. Zaciekłość walk w mieście Cassino i na wzgórzu klasztornym były już wówczas dobrze znane. Mimo że klasztor Monte Cassino był bombardowany, mimo że oddziały i czołgi sojusznicze dochodziły przejściowo na sąsiednie wzgórza, mimo że z miasta Cassino zostały tylko gruzy, Niemcy utrzymali ten punkt oporu i nadal zamykali drogę do Rzymu. Zdałem sobie jednak sprawę, że Korpus i na innym odcinku miałby duże straty. Natomiast wykonanie tego zadania, ze względu na rozgłos jaki Monte Cassino zyskało wówczas w świecie, mogło mieć duże znaczenie dla sprawy polskiej. Podtrzymałoby na duchu opór walczącego Kraju. Przyniosłoby dużą chwałę orężowi polskiemu. Oceniałem ryzyko podjęcia tej walki, nieuniknione straty oraz moją pełną odpowiedzialność w razie niepowodzenia. Po krótkim namyśle oświadczyłem, że podejmuję się tego trudnego zadania. Jednocześnie prosiłem o zgodę na jak najpoufniejsze powiadomienie gen. Sosnkowskiego, po jego przybyciu do Włoch.

Rozkazy

Nadeszła chwila bitwy. Długo czekaliśmy na odwet i zemstę nad odwiecznym naszym wrogiem. Obok nas walczyć będą dywizje brytyjskie, amerykańskie, kanadyjskie, nowozelandzkie, walczyć będą Francuzi, Włosi, oraz dywizje hinduskie. Zadanie, które nam przypadło, rozśławi na cały świat imię żołnierza polskiego. W chwilach tych będą z nami myśli i serca całego narodu ... Z wiarą w sprawiedliwość Opatrzności Boskiej idziemy naprzód ze świętym hasłem w sercach naszych: Bóg, Honor i Ojczyzna.

Bitwa Osiemnastego maja rano ponowione natarcie na odcinku 3. dywizji strzelców karpaccich miało szybki wynik pomyślny, gdyż, jak przewidywałem, nieprzyjaciel, pozostawiwszy osłonę, wycofał w ciągu nocy większość sił.

O 10.20 patrol 12. Pułku ułanów zatknął sztandar biało-czerwony na gruzach Monte Cassino. Twierdza niemiecka, zagrządzająca drogę do Rzymu, padła. Zwycięstwo osiągnięto dzięki męstwu żołnierza polskiego i wspólnemu wysiłkowi wojsk sprzymierzonych. W godzinę później przybył do sztabu 2. Korpusu gen. Leese i pierwszy wyraził żołnierskie uznanie dla waleczności Polaków. Za jego zgodą poleciłem zatknąć brytyjski Union Jack obok polskiego sztandaru na ruinach opactwa.

[...] Jakież straszliwe widok przedstawiało pobojowisko. Naprzód zwały niewystrzelonej amunicji wszelkiego kalibru i każdej broni. Wzdłuż ścieżki górskiej – bunkry, schrony, wysunięte punkty opatrunkowe. Białe taśmy wytyczają rozminowaną drogę. Gdzieś stopy min. Trupy żołnierzy polskich i niemieckich, czasem splecione w ostatnim śmiertelnym zwarciu. Powietrze przesycone wzywaniami rozkładających się ciał. Dalej czołgi, niektóre wywrócone, z zerwanymi gąsienicami, inne tak jakby miały ruszyć dalej do natarcia, polskie i amerykańskie z poprzednich walk, wszystkie zwrócone lufami ku klasztorowi. **Zbocza wzgórz, zwłaszcza od strony mniejszego natężenia ognia, tonęły w powodzi czerwonych maków.** Z dębowego gaju, tzw. Doliny Śmierci, zostały tylko okaleczone kikuty drzew bez jednego choćby liścia, przeważnie bez gałęzi, gęsto nabite żelazem. Na wzgórzach lej obok leja, krater obok krateru, po bombach i granatach. Wśród nich walające się strzępy mundurów; porozrzucane hełmy sojusznicze i niemieckie, karabiny ręczne i maszynowe, granaty, skrzynki amunicyjne, zwoje drutów kolczastych i pułapki minowe na każdym kroku.

D. Na obczyźnie

Dzień zwycięstwa... ale nie dla wszystkich

Gdy wymiana not i depesz w sprawie aresztowanych przez Rosję sowiecką przedstawicieli ruchu walki i oporu przeciwko Niemcom w Polsce nabierała ostrości i ponurym cieniem przesłaniała widoki pokoju po wojnie, nadeszła wiadomość, że działania wojenne w Europie zostały zakończone bezwzględą kapitulacją Niemiec, podpisaną naprzód w Reims 7 maja o 2.41, a później w Berlinie 8 maja o 0.16.

Był to wielki dzień w historii świata i wielka ulga dla milionów ludzi. My Polacy, niestety, nie mogliśmy brać udziału w powszechnym entuzjazmie tej chwili. Nawet gorczy samotnej walki we wrześniu 1939 w Polsce w początku tej zawieruchy była nikła wobec naszego osamotnienia w niedoli wśród zwycięskiej radości sprzymierzonych. Zwycięstwo, do którego przyczyniliśmy się tak wielką ilością przelanej krwi i tyloletnią męką narodu polskiego, nie było naszym udziałem. Dla Polski V-Day jeszcze nie nadszedł.

MELCHIOR WAŃKOWICZ – ŚWIADEK HISTORII

LEKCJA BIOGRAFICZNA

Cele lekcji

Uczeń

1. Poznaje biografię Melchiora Wańkowicza.
2. Rozwija umiejętność interpretacji tekstu literackiego i analizy materiału ikonograficznego.
3. Kształci umiejętność myślenia przyczynowo-skutkowego.

Metody

Rozmowa kierowana, praca z tekstem, burza mózgów.

Materiały

Fotografie archiwalne [materiał pomocniczy nr 1], fragmenty utworów literackich Melchiora Wańkowicza [materiał pomocniczy nr 2], plakat z filmu „Czerwone maki”

Wprowadzenie:

1. Lekcja zaczyna się od przywołania przez nauczyciela postaci filmowego reportera. Warto zadać pytanie uczniom, co o nim wiemy po obejrzeniu filmu. Zbieramy informacje od klasy i zapisujemy kolejne fakty na tablicy np. jest w średnim wieku, ma dwie córki, przed wojną był znaną postacią itd. Można zadawać pytania naprowadzające np.

- Jak reporter jest traktowany przez żołnierzy?
- Jakiego ma usposobienie?

Na koniec nauczyciel pyta, czy postać filmowego reportera jest wzorowana na konkretnej osobie? Tutaj albo pojawi się nazwisko Melchiora Wańkowicza albo trzeba je przywołać z komentarzem, że jako nieoficjalny kronikarz 2. Korpusu Polskiego brał udział w bitwie o Monte Cassino.

2. Następnie nauczyciel pokazuje uczniom materiał ikonograficzny (materiał pomocniczy nr 1), pokazujący różne etapy życia Wańkowicza (dzieciństwo na Kresach, życie zawodowe i rodzinne, podróże po Polsce, wojna, okres powojenny). Podczas burzy mózgów uczniowie analizują materiały i starają się sformułować wnioski na temat życiorysu pisarza. Mogą je zapisać na tablicy lub kartkach post-it.

Przebieg lekcji:

3. Dzielimy klasę na sześć grup. Każda z zespołów dostaje te same fragmenty utworów Wańkowicza oraz wybór materiałów ikonograficznych.

Grupy otrzymują następujące zadania:

- Dopasujcie ikonografię do fragmentu literackiego
- Przeczytajcie tekst i zapiszcie jednym zdaniem informację biograficzną, którą uzyskaliście z lektury np. urodził się na Kresach, pracował jako dziennikarz, po wojnie przebywał na emigracji itd.

- Następnie uczniowie odtwarzają życiorys pisarza w kolejności chronologicznej. Każda grupa przedstawia wybrany temat na forum klasy. Tu pomocna będzie oś czasu (narysowana na tablicy lub ukazana schematycznie na ścianie czy podłodze), na którą uczniowie nanoszą kolejne fakty biograficzne. Uczniowie porównują te informacje z wnioskami, jakie wyciągnęli z analizy materiałów w poprzednim zadaniu.

- Rola prowadzącego zajęcia to uzupełnianie biografii o ważne wiadomości, nieujęte w literackich cytatach. Warto wspomnieć m.in. o udziale Wańkowicza w konspiracyjnych organizacjach pod zaborami, o działalności wydawniczej w międzywojniu, o stracie córki Krystyny w powstaniu warszawskim, a także o prześladowaniach pisarza ze strony władz komunistycznych po podpisaniu przez niego Listu 34.

- Podsumowując ten etap zajęć zbieramy różne role zawodowe i społeczne Wańkowicza - pisarz, społecznik, dziennikarz, wydawca, żołnierz, twórca reklamy, konspirator, turysta.

Podsumowanie:

4. Nauczyciel stawia pytanie: dlaczego Wańkowicz napisał *Bitwę o Monte Cassino*?

Można odwołać się do dedykacji książki *Z myślą o tych – po nas...*

Wańkowicz chciał uwiecznić bohaterstwo, ocalić od zapomnienia postacie konkretnych żołnierzy, sprawiać by ich śmierć przestała być anonimowa, ukazać ich czyny kolejnym pokoleniom.

Warto na koniec lekcji poprosić uczniów o przywołanie innych literackich przykładów odwołujących się do opisu wydarzeń, których pisarz jest świadkiem, np. Gustaw Herling-Grudziński *Inny świat*, Kazimierz Moczarski *Rozmowy z katem*, czy *Przesłanie Pana Cogito* Zbigniewa Herberta.

Zadanie samodzielne:

5. Przeczytaj zamieszczony poniżej fragment epilogu z książki Wańkowicza *Bitwa o Monte Cassino*. Sprawdź kim był wspomniany Winkelried i napisz, jak rozumiesz te słowa w kontekście roli jaką ma do spełnienia pisarz.

Cóż zrobię, że zda się to złą literaturą, kiedy muszę świadczyć życiu, nie literaturze. Mówią przez wieki dorastającym pokoleniom „Winkelried”. Że zgarnął włócznie austriackie sobie w serce, dając drogę innym. My, pył ziemski, z którego za krótki czas nic nie zostanie, przez straszną noc nad Polską świadczymy tym wiekom przed nami.

Melchior Wańkowicz, *Bitwa o Monte Cassino*,
Warszawa 2009, s.553-554.

Materiał pomocniczy nr 1

Fotografie archiwalne dostępne na www.kinoswiatedukacji.pl/filmy/czerwone-maki
w zakładce "Pobierz materiały edukacyjne"

Melchior Wańkowicz po bitwie o Monte Cassino na szczycie „Widma”;
w tle Monte Cairo; maj 1944 r., fot. NAC.

Materiał pomocniczy nr 2

~ 1 ~

Po śmierci rodziców „opieka” złożona z dwóch poważnych sąsiadów, wysłała mię, jako dwuletniego dzieciaka z ojcowskich Kałużyc w powiecie ihumeńskim w ziemi mińskiej – do majątku babki na Kowieńszczyźnie. [...]

Majątek babki, matczyne Nowotrzeby, ongiś od ksiąząt Giedroyciów kupione, a położony w przepięknej dolinie Niewiaży o szesnaście wiorst od Kowna, dzierzawiony było od czterech pokoleń w rękach matriarchatu, tak się bowiem składało, że przechodził w linii kobiecej z matki na córkę, z babki na wnuczkę.

Melchior Wańkiewicz, *Szczeniące lata*, Warszawa 2009, s.11.

~ 2 ~

Był rok 1922. Kończyłem moje prawo, zaczęte przed wojną, miałem żonę i dwie córki, trzeba było jakoś zarabiać, Witold Giełżyński zasygnalizował, że „Kurier Poranny” poszukuje współpracownika.

[...] Zostałem zaangażowany za jakąś mierną bardzo kwotę „do wszystkiego”. Wypiąłem pierś, broniąc, resztek godności: – Z wyjątkiem wierszowego, jeśli będę co pisał. Spojrzeli ubawieni: – Z wyjątkiem wierszowego – zgodził się łatwo Fryze.

[...] Gdzie się jednak ,odkułem na skąpstwie Fryzego i marnych poborach, to były tak zwane „michalki”, to znaczy sensacyjne szczególiki na ostatniej stronie. Fryze na odczepne wyznaczył mi premię – 2 grosze za wiersz [potem w „Kurierze Porannym” brałem 30 groszy za wiersz, aż doszedłem do światowego rekordu – 2500 złotych za wyraz – to znaczy 5000 złotych za slogan „Cukier krzepi”]. „Michalki”, jak „Kura zabiła dziecko”, „Ciele z dwoma głowami”, „Szympanś zakochany w Murzynce”, „Testament słońca” itd., wycinałem całymi stosami z polskiej prasy w Ameryce.

Fryze mnie nieraz interpelował, skąd bierze mi się taki ohydny język, którego nie mam we wstępniakach. Język ,kolczeje na myśl o 2 groszach – informowałem uczciwie. Kiedy „michalki” doszły do wysokości czterokrotnej moich poborów, źródła natchnienia zdekonspirowały się. “

Melchior Wańkiewicz, *Tędy i owędy*, Warszawa 2010, s.85.

~ 3 ~

Jakiż miał być dom stawiany od nowa? Tata drapał się w głowę, nie miał żadnego podpowiedzenia do tej sprawy. To tak, jakby zapytać ślimaka, jaką mu zaprojektować muszlę? Wiadomo, muszla sama z ciała narasta. [...]

Dom miał stanąć na pustkowiu szczerym, na dalszym Żoliborzu, gdzie nie dochodziły jeszcze linie tramwajowe, i żadna kucharka nie chciała się godzić z braku sklepów i kościoła. Z jednej strony widać było burą Wisłę, ku której szły pustacie. z drugiej przewiew majdanu, na którym miał stanąć park im. S. Żeromskiego, z trzeciej - przymy cegły, z której poczynano stawiać „szklane domy” pepesowskiej kooperatywy, z czwartej wreszcie - beczulki wapna tam, kędy załęgła się owa dziennikarska kooperatywa. Szmyrgaliśmy z Dudami po owych wszelakich przyszłych ulicach, przyszłych domach, pośród wozów zwożących materiały budowlane, pośród ludzi przyjeżdżających doglądać wyciągania ścian, i King cieszył się, że życie dzieci będzie splecione ze wzrostem nowej części miasta, że przez lata całe będą co dzień mogły przybiegać z niezmiernie ważnymi wiadomościami o puszczaniu nowego tramwaju, założeniu nowego trawnika, dźwignięciu nowego bloku, inauguracji klubu, powstaniu cukierni.

Melchior Wańkiewicz, *Ziele na kraterze*, Warszawa 2009, s. 176-177.

Dudy – dzieci / King - tutaj ojciec / Szmyrgać - biegać

~ 4 ~

W potokach straszliwej ulewy, pomieszanej z gradem, wrzucaliśmy pospiesznie do „Kuwaki”, co się dało, zapuściwszy pospiesznie motor, gnaliśmy wśród naokoło bojących piorunów niemal na oślep, wśród zwałów i pni, które raz po raz przegradzały nam rzekę. Zobaczywszy w pewnym jej miejscu most, a przy nim dom, przycumowaliśmy, a ponieważ w międzyczasie ulewa ustalała, zaczęliśmy pospiesznie znosić rzeczy przemokłe do chałupy, a przede wszystkim rzuciliśmy przemoczone ćwiczeniówki i zostaliśmy w kostiumach kąpielowych.

W chałupie nas przyjęto na razie nieufnie. Myślę, że do pewnego stopnia powodem było i to, żeśmy mówili po polski. Inteligent mówiący po polsku w Prusach Wschodnich to jest sprawa jakaś niesamowita i podejrzana.

[...] Powoli atmosfera się rozprasza. Zwłaszcza żona i siostra sołtysa rozmawiają z nami po polsku z wyraźnym zadowoleniem. Sołtys, typowy Mazur o długich wąsiskach, również doskonale mówi po polsku.

Melchior Wańkiewicz, *Na tropach Smętka*, Kraków 1988, s.66

kuwaka – kajak Wańkiewiczów

~ 5 ~

Jestem już we Włoszech dziesięć dni, które poświęciłem na zapoznanie się z ogólną sytuacją i walkami poprzedników. Zameldowałam się zaraz po przyjeździe dowódcy Korpusu. General Anders wyprowadził mnie z tzw. karawanu-wozu mieszkalnego -pod górkę; pokazał mi panoramę Monte Cassino z postrzępionymi resztkami Klasztoru i czarny wiszący nad nim masyw Monte Cairo. Łańcuchy gór, rzucone w kilka rzędów, fioletowały i zmierzchały jak dekoracje teatralne. [...]

Operacja, którą rozpoczęliśmy, ma wszelkie cechy desantu. Rzeka Rapido za nami – jak kanał La Manche. Tak samo odwrót utrudniony. Tak samo szczupły teren akcji będący, poza naszym przyczółkiem, całkowicie w posiadaniu wroga. Tak samo-brak terenowego wywiadu. Tak samo-zaminowanie, z którym trzeba będzie borykać się w ostatniej chwili, już podczas szturm. Tak samo-ogromnie mała przelotność zaopatrzenia. Tak samo- wszelkie poczynania pod bezpośrednią obserwacją nieprzyjaciela.

Melchior Wańkiewicz, *Bitwa o Monte Cassino*, Warszawa 2009, s. 29, 61.

~ 6 ~

Stoi na rogu Rakowieckiej i Puławskiej. To tu w pierwszym dniu powstania poległ w ataku „Baszty” na bunkier mój bratanek, Rom, to tu długie miesiące tkwił krzyż z dwu poprzeczek z napisem chemicznym ołówkiem „Knot”, bo taki był jego pseudonim. Stara landara-kamienica stała wypalona, ślepiąc czarnymi ramami okien. Przyszedł czas, że na niższych piętrach zamieszkali ludzie. I przyszedł czas, że nadbudowano wyższe piętra i na piątym piętrze przydzielono dwupokojowe mieszkanie właśnie dla mnie. Kamienica jest zbudowana przez zespół Zjednoczenia Budowlanego czy jakoś tam i tylko parę mieszkań takich jak moje oddano kwaterunkowi, karząc je za to gorszą klepką – bukową. W innych mieszkaniach mieszkają cieśle, betoniarze, posadzkarze i inni robotnicy. [...]

Z okien mego mieszkania widzę kino „Moskwa”, sąsiaduję z więzieniem i mam przed oczyma pętlę tramwajową. Dalej jednak rozlega się widok na Wisłę, po której przesuwały się żagle po linii z niewiadomego w niewiadome. Znajomkowie przypochlebnie dziwią się – jak mogli przydzielić panu mieszkanie w tak hałaśliwym punkcie? Ale hałas z dołu pięciu pięter przychodzi jak szum morza – nie szkodzi po Ameryce.

Melchior Wańkiewicz, *Tędy i owędy*, Warszawa 2010, s.179.

fot. Olaf Tryzna

Pakiet przygotowany przez Małgorzatę Jaraczewską-Dreger, Weronikę Kołacz, Adama Rębacza, Gabriellę Sierocińską-Dec. Konsultacja merytoryczna: Grzegorz Dumała, Michał Nałęcz-Nieniewski, Grzegorz Rutkowski

fol. Olaf Tryzna

KINOŚWIAT

A CANAL+ COMPANY

www.kinoswiatedukacji.pl

Materiały dydaktyczne, informacje o pokazach dla szkół:

Agata Łapka
Koordynator filmowych projektów edukacyjnych
Kino Świat Sp. z o. o., al. gen. W. Sikorskiego 9, 02-758 Warszawa

tel. kom. +48 728 302 018
e-mail: agata.lapka@kinoswiat.pl

Opracowanie graficzne Iwona Mantużyk, strefaweb.pl

